

GRATIS GELD

**naar het einde van de armoede
een voorstel**

INHOUDSOPGAVE

Statement Sociaal Cultureel Planbureau	pag 4
Voorwoord	pag 5
Analyse, voorstellen en oplossingen	pag 6-11
Conclusie	pag 12
Vragen en aanbevelingen voor groepen	pag 13
Om verder te lezen	pag 14

*In dierbare herinnering aan onze vroegere werkgroepleden DISK/ZSEB
Ton de Nooij, Jan Scheffers en Martine Buitink.*

NAAR HET EINDE VAN DE ARMOEDE

Uit een persbericht van het Sociaal en Cultureel Planbureau van 1 maart 2016 over de SCP-publicatie “*Een lang tekort; langdurige armoede in Nederland*”:

Ruim de helft van de arme Nederlanders verkeert drie jaar of langer in armoede. Het gaat om bijna 600.000 mensen, veel meer dan volgens eerdere tellingen: De gebruikelijke methoden om langdurige armoede te meten leiden tot een onderschatting.

Door de recessie is de langdurige armoede gegroeid.

Het is onzeker of dit terug zal lopen nu de economie weer aantrekt.

Ongeveer de helft van de langdurig armen bestaat uit werkenden en hun aandeel is sinds 2005 flink gegroeid, van ruim 40% naar ruim 50%.

Voorwoord

Op 22 april 2016 organiseerde het Zeeuws Sociaal-Ethisch Beraad (ZSEB) een minisymposium over het thema “Naar het einde van de armoede” in de Doopsgezinde Kerk van Middelburg.

Spreker was Raf Jansen, socioloog bij de Sociale Alliantie en wethouder GroenLinks in de gemeente Helden.

Het minisymposium werd voorafgegaan door een leeskring. Daar werd het boek “Gratis geld voor iedereen” van Rutger Bregman¹ besproken. De historicus Rutger Bregman is als correspondent Vooruitgang verbonden aan het digitale medium De Correspondent.

Deze brochure doet verslag van het minisymposium en de bevindingen van de leeskring. Daarnaast doet deze brochure aanbevelingen, waarvan wij hopen, dat zij zullen leiden tot discussies in maatschappelijke verbanden, waaronder de kerken.

Het ZSEB (voorheen DISK) is een werkgroep onder de paraplu van de Raad van Kerken in Zeeland. Zij organiseert jaarlijks een Leeskring met een afsluitend symposium over een actueel sociaal-ethisch dilemma in onze samenleving. Daarna wordt bekeken of een verslag hiervan relevant is voor o.a. de kerken in Zeeland. Met dit thema rondom armoede denken we dat dit het geval is. Er ontstaan momenteel, begin 2017, op meerdere plekken initiatieven voor een kleine doelgroep nl. de uitkeringsgerechtigden. Een sympathieke stap, maar het idee voor een basisinkomen, zoals dat recent is of wordt ingevoerd in landen als Finland, is breder bedoeld van opzet. Kern van de opzet is dat we gezamenlijk overgaan van een systeem vol wantrouwen naar een systeem vol vertrouwen.

Er is in Zeeland al een lange traditie met vele partners die zich bezig houden met armoedebestrijding. In vele plaatsen zijn mensen actief. Deze brochure geeft naar onze mening een nieuwe impuls aan de plaatselijke initiatieven en de bijbehorende discussie. Als we de hier gepresenteerde analyse van het probleem goed bestuderen, dan kan dit de motivatie voor een veranderingsproces stimuleren en kunnen de adviezen in de praktijk een nieuwe aanvulling vormen! We hopen daarom dat we met deze toezending of uw digitale download u van dienst zijn geweest bij uw plaatselijke werkzaamheden.

Met een vriendelijke groet,
P.A. Geene, voorzitter ZSEB

Ontwikkelingen die handelen nodig maken

Zowel Raf Jansen als Rutger Bregman beschrijven een aantal ontwikkelingen in de maatschappij (zowel nationaal als globaal) die hen zorgen baren. Het gaat daarbij om de precarisering van de samenleving. Precarisering? Wat is dat? “Precariteit, precarisering, precariteit, precariaat. Dat zijn vreemde woorden die men in het dagelijks spraakgebruik weinig of niet hoort. Ze liggen ook niet gemakkelijk in het gehoor. Toch zijn het begrippen die een rake typering geven van de huidige samenleving. Ze duiden op de groei van onzekerheden op alle levensterreinen”²

Het gaat daarbij om een aantal ontwikkelingen (die onderling veel met elkaar te maken hebben):

- de afbraak van de verzorgingsstaat en de ombouw naar de participatiesamenleving
- de economisering van de zorg
- de toename van het aantal flexbanen
- de robotisering
- de verminderde invloed van de overheid op de economische ontwikkeling
- het verdwijnen van de morele inbedding van de economie
- het verlies aan collectiviteitsgevoel
- de globalisering
- het neoliberalisme
- toename van de ongelijkheid
- toename van de armoede

Beiden zoeken ze een uitweg uit die onvermijdelijk lijkende ontwikkelingen.

Rutger Bregman beschrijft de ontwikkeling van de samenleving vanaf de industriële revolutie in de 19-de eeuw.

Eerste Tijdperk der Machinerie

Hij noemt de industriële revolutie het Eerste Tijdperk der Machinerie. Spierkracht werd vervangen door machinekracht. Daardoor ontstond massale werkloosheid: met als gevolg precariteit en de opkomst van

sociale bewegingen. Effecten werden opgevangen door een revolutie in onderwijs en de sociale zekerheid in de twintigste eeuw.

Tweede Tijdperk der Machinerie

Dit tijdperk wordt gekenmerkt door de opkomst van de computers en de robots. Nu wordt ook de denkkraft van mensen vervangen door machines. Ook het middenkader van organisaties wordt inmiddels hier door getroffen. De verwachting is dat de effecten niet meer opgevangen kunnen worden door nieuwe werkgelegenheid. Tot circa 2000 ging de ontwikkeling van de automatisering samen met die van de werkgelegenheid. Daarna begon De Grote Ontkoppeling: minder banen en een daling van de mediane inkomens (omdat arbeid minder schaars wordt).

Daarnaast werd onder invloed van het neoliberalisme de rol van de staat als temmer van de economie teruggedrongen. En mede daardoor kwam er een proces van globalisering op gang met bijbehorende schaalvergroting. Dit werd versterkt door de containerisatie en de digitalisering.

Gevolg: groeiende ongelijkheid. Puissant rijken en een toenemende massa, die verzinkt in armoede. Om rijk te worden heb je namelijk steeds minder mensen nodig voor de productie. Je houdt dus steeds meer ‘zinloze’ mensen over. Als die verzinken in armoede of “lousy jobs”, dan is het de vraag hoe die mensen een menswaardig bestaan kunnen leiden.

Maar ook: wie kopen die producten dan? Daarvoor zul je herverdeling nodig hebben. In het eerste tijdperk zorgde de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid hier voor. In het tweede tijdperk helpt die arbeidsmarkt niet meer. Je zult daarom af moeten van het dogma: wie niet werkt zal ook niet eten!

De afbraak van de verzorgingsstaat

Raf Jansen zoomt in op de periode na de Tweede Wereldoorlog.

De naoorlogse opkomst van de verzorgingsstaat was een maatschappelijk compromis tussen kapitaal en arbeid onder de regie van de staat. Dit compromis maakte het mogelijk om winsten, lonen en sociale voorzieningen tegelijkertijd te laten stijgen.

Dat was het kapitalisme met het menselijk gezicht. Er was sprake van temming van de markt door de overheid zoals hiervoor ook Bregman betoogde.

Vanaf de 70-er jaren van de vorige eeuw is er sprake van het stapje voor stapje loslaten van die temming. Er komt een proces van liberalisering op gang, het neoliberalisme, waarbij de rol van de overheid steeds verder teruggedrongen wordt. Alles wordt overgelaten aan het vrije spel van de globale markt. Zelfs de zorg moet zich conformeren aan de productiviteitsstijging van de markt.

Tegelijkertijd is er een proces aan de gang van individualisering (IK-tijdperk), waardoor de zekerheden van de verzorgingsstaat ingewisseld worden voor de autonomie van het zelfredzame individu. Hierdoor vallen steeds meer mensen, die hun eigen broek niet kunnen ophouden, buiten de boot. Ook is er een sterke toename te zien van flexbanen ten koste van vaste arbeidscontracten.

Bovenop dit alles is er een sterke groei van de robotisering, niet alleen in kwantitatieve maar ook in kwalitatieve zin. Hierdoor gaan steeds meer arbeidsplaatsen verloren, inmiddels ook in het middenkader.

Dit alles leidt tot groeiende ongelijkheid, groeiende bestaansonzekerheid en toename van de armoede. Niet alleen werklozen, maar ook steeds meer werkenden zakken inmiddels door de armoedegrens (zie bericht SCP).

De strijd tot nu toe

Raf Jansen vraagt zich af waarom de strijd, die gevoerd is tegen de afbraak van de verzorgingsstaat, zo weinig succesvol is geweest. Die strijd heeft wel geleid tot vertraging van de afbraak, maar niet tot een halt. Hij noemt drie oorzaken:

1. Het verweer richtte zich tegen de overheid, terwijl die inmiddels veranderd was van regelaar van de economie van het land in een dienstknecht van de wereldwijde markteconomie.
2. Het verweer creëerde geen nieuw collectief bewustzijn. De verzorgingsstaat resulteerde in wetten en regels met een geïndividualiseerd karakter. Mensen werden gereduceerd van medeproducent tot consumenten van voorzieningen.
3. Het verweer richtte zich op de oneerlijke verdeling van de rijkdom, maar geen vragen werden gesteld over hoe die ongelijkheid tot stand kwam, over het loslaten van de temming van de markt.

Hoe moet het dan wel? De weg uit de precarisering

Volgens Raf Jansen zijn er drie voorwaarden die van belang zijn voor het realiseren van goede levensomstandigheden voor een ieder en voor sociale vooruitgang voor allen:

1. opnieuw greep krijgen en houden op de nieuwe economie: kiezen voor een duurzaam economie-model versus huidige markteconomie;
2. opnieuw gezamenlijkheid van situatie en belangen leren onderkennen en opnieuw opbouwen van collectieven, van wij-gevoel;
3. het vanuit de samenleving, van onderop, opnieuw tot stand brengen van een besef van collectieve verantwoordelijkheid voor een morele inbedding van de nieuwe economie.

Van verzorgingsstaat naar verzorgingsSTRAAT

In plaats van ons te verzetten tegen de opkomst van de participatiesamenleving moeten we juist eigen denkbeelden over de participatiesamenleving ontwikkelen, concrete aanzetten onder -steunen en nieuwe initiatieven entameren. Er zijn inmiddels al tal van burgercollectieven ontstaan, die zich richten op het produceren van publieke goederen. Daarbij gaat het niet om het vervangen van de markt of de staat, maar om het opvullen van het tussenterrein, het openbaar domein van actieve burgers.

Raf Jansen schetst de ontwikkeling van de tijdgeest van de afgelopen 50 jaar tot in de nabije toekomst als volgt:

In de jaren 60/70 van de vorige eeuw was iedereen sociaaldemocraat: iedereen, tot en met de VVD, dacht en handelde in termen van de “staat”. Iedereen legde zijn/haar eigen accenten, maar de grote beweging was sociaaldemocratisch.

Dertig jaar later, in de jaren 90, is iedereen in denken en doen neo-liberaal geworden. Iedereen, tot en met de SP. Iedereen denkt en doet vanuit het individu. Iedereen legt eigen accenten, maar het denken en doen van een ieder wordt beheerst en gestuurd door de grammatica van het neoliberalisme, de Ik-bv.

Weer dertig jaar later, rond 2020, zal naar verwachting het denken en doen bepaald worden door de tijdgeest van het gemeengoed, de commons, nieuwe vitale gemeenschappen. Iedereen zal denken en doen in termen van gezamenlijk gemeengoed. Iedereen zal eigen accenten leggen, maar de grote beweging van de toekomst zal er een zijn van denken en doen in termen van gemeengoed, van vitale zorgende gemeenschappen. Die tijdgeest is nu al aan het werken. Het is zaak dat progressieve bewegingen die oppakken en een eigen invulling geven aan de komende grammatica van het gemeengoed.

Deze initiatieven zijn heel divers, maar ze hebben enkele centrale kenmerken gemeen:

- 1) Ze proberen antwoorden te geven op problemen waarop in de traditionele domeinen geen passende antwoorden (meer) gegeven worden
- 2) Ze stellen maatschappelijke doelen centraal, maar zijn desalniettemin ondernemingen die (op termijn) economisch moeten renderen.
- 3) Ze worden gedragen door belanghebbenden, door mensen die een (ideeel of economisch) belang hebben bij hetgeen geproduceerd wordt
- 4) Ze worden bestuurd door of namens de leden
- 5) Ze zijn kleinschalig

Gratis geld voor iedereen

Als oplossing voor de bestaansonzekerheid/de precarisering houdt Rutger Bregman een pleidooi voor het invoeren van een basisinkomen voor iedereen. Onder een basisinkomen verstaat hij een **individuele, onvoorwaardelijke toelage voor iedereen** – arm of rijk, jong of oud, werkloos of overwerkt. Het zou genoeg moeten zijn om van te (over)leven en je mag helemaal zelf weten wat je ermee doet. De enige voorwaarde is, kort samengevat, dat je hart klopt. Het idee is in het verleden geopperd door linkse én rechtse denkers, van dominee Martin Luther King tot econoom Milton Friedman.

Raf Jansen benadrukt, dat je het in de discussie over het basisinkomen vooral de redenen centraal moet stellen, waarom je een basisinkomen zou willen invoeren.

Rutger Bregman gaat hier in zijn boek uitvoerig op in. Hij beschrijft de **noodzaak** of beter: de onvermijdelijkheid van de invoering van een basisinkomen. Het gaat hier om een methodiek van herverdeling in een situatie, dat de arbeidsmarkt niet meer werkt. Zoals dat het geval is in het Tweede Tijdperk der Machinerie.

Ook laat hij de **rechtvaardigheid** zien van een basisinkomen. Het grootste deel van onze welvaart danken we niet aan onze eigen inspanningen, maar aan de technologie, de instituties, de gebouwen, de normen en waarden en al die andere rijkdommen die we van onze voorouders hebben gekregen. Het basisinkomen helpt om deze gift eerlijker te verdelen, zo betoogt een van de belangrijkste verdedigers van het idee, de filosoof Philippe Van Parijs³

In een later artikel stelt Bregman dat de invoering van een basisinkomen past in het rijtje van vrijheden. Ten diepste gaat het basisinkomen over **vrijheid**. Vrijheid om zelf te kiezen wat je van je leven wilt maken. In Nederland hebben we de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging - en dat zijn mijlpalen van beschaving. Maar de vrijheid van ontplooiing, de vrijheid om 'nee' te zeggen tegen een baan waar je niet in gelooft - die is er nog niet. Wat heb je aan vrijheid van ontplooiing, als je de middelen niet hebt om je te ontplooien?

Wat zeggen de tegenstanders?

- wie niet werkt zal ook niet eten. Alleen wie echt niet kan werken krijgt ondersteuning.
- het gratis geld wordt uitgegeven aan drank en andere slechte zaken
- iedereen zal achterover leunen en tv kijken.

Commentaar: Uit experimenten tot nu toe blijkt het tegendeel. Bregman geeft hiervan in zijn boek meerdere voorbeelden. Het lijkt dat we ons mensbeeld moeten bijstellen en de omslag maken van onze verzorgingsstaat, die op wantrouwen is gebaseerd, naar een samenleving, die gebaseerd is op vertrouwen. Als iedereen een basisinkomen krijgt scheelt dat bovendien een boel bureaucratie en een boel controleurs.

Samenvattende conclusie

Er moet een oplossing gevonden worden voor de toenemende precarisering van onze samenleving. De oplossingsrichting ligt bij een basisinkomen en bij een herontwikkeling van de commons, het gebied tussen staat en markt. Dat kan alleen in een samenleving, die gebaseerd is op vertrouwen.

Raf Jansen in de Doopsgezinde kerk te Middelburg

Vragen, die opkwamen in de leeskring over het boek “Gratis geld voor iedereen”

- Wat vind jij van een basisinkomen?
- Is Rutger Bregman niet een beetje te optimistisch over de effecten van gratis geld? Zie je om je heen niet al te veel voorbeelden dat mensen het (B.V. bijstand) zich laten aanleunen? En dus niet gestimuleerd worden te werken, onderwijs te volgen etc.
- Wat doe je met je vrije tijd?
- Hoe kunnen we wegen vinden om volgens de geest in het boek 'gratis geld voor iedereen' op weg te gaan? Het boek wijst op successen van experimenten maar hoe en wat kunnen wij doen in de praktijk van alledag?
- Vind je ook, dat de jonge generatie al aan het veranderen is? (aan het ont-dingen?)
- De technologische ontwikkeling (robotisering) dwingt ons in de richting van gratis geld, minder werken en een grotere overheid (“de grote verdeler”). Dit lijkt een proces, dat onafhankelijk is van je politieke overtuiging. Hoe denk jij daar over?

Aanbevelingen richting kerken

- organiseer als kerkelijke gemeenschap gespreksavond(en) over dit thema met gebruik van deze brochure;
- indien gewenst kan hierbij een lid van het ZSEB worden gevraagd ter toelichting;
- vaak heeft een kerk/parochie eigen bezittingen (gronden, gebouwen) die als nieuwe ‘commons’ kunnen worden gebruikt: bespreek de opties met elkaar;
- organiseer met de gezamenlijke diaconie- en caritas-besturen opties voor samenwerking en schaalvergroting van initiatieven;
- lees meer over deze thema’s (zie hieronder Literatuur)

Literatuur om verder te lezen

¹ Rutger Bregman, *Gratis geld voor iedereen*. De Correspondent, Amsterdam 2014, ISBN 978 90 822 5630 7

¹ Raf Jansen, *Precarisering*
<http://www.socialealliantie.nl/index.php/achtergronden/thema-precariteit/precarisering>

¹ Rutger Bregman, *Deze filosoof weerlegt het belangrijkste argument tegen het basisinkomen*. De Correspondent, 2016 voor leden:
<https://decorrespondent.nl/4525/deze-filosoof-weerlegt-het-belangrijkste-argument-tegen-het-basisinkomen/542186631250-385ddcfd>

Daarnaast een gratis maand abonnement op De Correspondent om het thema dossier over basisinkomen en artikel over de commons van Rutger Bregman te bekijken.

Ga naar:
corr.es/com17
vul deze code in:
com17
*en lees De Correspondent
een maand lang gratis*
de Correspondent
deadline: 31 juli 2017

Zeeuws Sociaal-Ethisch Beraad

Contactadres:

secretariaat Raad van Kerken in Zeeland

raadvankerkenzld@gmail.com